

РИЗИКИ ВИКОРИСТАННЯ БАНКІВ З МЕТОЮ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ДОХОДІВ АБО ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ В СИСТЕМІ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ

У статті досліджуються сучасні методи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та описується ризик банківської діяльності при залученні банку до процесу відмивання грошей.

Ключові слова: відмивання грошей, легалізація, «брудні» гроші, ризик.

В статье исследуются современные методы противодействия легализации доходов, полученных преступным путем и описывается риск банковской деятельности при вовлечении банка в процесс отмыwania денег.

Ключевые слова: отмывание денег, легализация, «грязные» деньги, риск.

In this article are explored the modern methods combating of profit legalization, got by criminal way and described the risk of bank activity at engaging in the process of money laundering.

Key words: money laundering, legalization, »dirty» money, risk.

Проблема легалізації (відмивання) коштів, отриманих злочинним шляхом, тривалий час залишається актуальною. Реальну загрозу фінансовій системі України представляє відмивання грошей і фінансування тероризму. Починаючи з кінця 1980-х років зусилля по боротьбі з цими явищами виявилися наріжним каменем протидії тяжким злочинам на світовому рівні. Оскільки діяльність з відмивання грошей розвивається, то необхідність досліджень використовуваних механізмів та методів відмивання «брудних» коштів постійно зростає.

Незважаючи на значні зусилля, спрямовані на протидію легалізації «брудних» грошей, ефективної системи боротьби із цим явищем у світі ще досі не створено. Банківський сектор є тією складовою світової фінансової системи, що дозволяє легалізувати нелегальні грошові ресурси, які згодом можуть бути або спрямо-

вані на підтримку терористичних угруповань, або включатися до законного грошового обігу.

Світові й вітчизняні науковці та практики приділяють значну увагу проблемам організації і функціонування механізмів боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом. Зокрема дослідженням цих питань присвячені праці П. Алана, Б. Фергельста, А. Сухорукова, О. Бережного, О. Барановського, С. Гуржія, С. Дмитрова, В. Коваленка, О. Мозенкова, Т. Клебанової, О. Раєвневої, Н. Дубровіної. Серед міжнародних організацій у цьому напрямі працювали: FATF, Базельський комітет, Комітети сенату США, Рада Європи, Європейський економічний союз. Вже зроблено конкретні кроки у боротьбі з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Нині продовжується робота з виявлення нових схем і методів відмивання грошей і можливих шляхів подолання цих процесів.

Процес легалізації злочинних коштів подолання цих процесів є складною схемою послідовних дій, спрямованих на приховування істинних джерел походження кримінальних капіталів. Це здійснюється шляхом їх трансформації з одних активів в інші у процесі здійснення численних та різноманітних фінансових операцій. Операції по відмиванню — це, як правило, легальні фінансові операції. Втім походження коштів, що в них використовуються, є злочинним.

У міжнародній практиці весь цикл «відмивання» грошей поділяють на три стадії: *розміщення* коштів, отриманих від незаконної діяльності, *шарування* цих коштів, шляхом передачі їх через багато установ та правових систем, з метою приховування їх походження, та *інтеграція* цих коштів в економіку, де вони носили б законний характер.

До популярних інструментів, що використовуються для легалізації злочинних доходів, відносять:

- використання зовнішньоекономічних операцій (експортно-імпортні, кредитування, інвестиції);
- конвертаційні операції, операції з готівкою;
- здійснення зовнішньоекономічних операцій із залученням офшорних зон виведення коштів за кордон;
- махінації із цінними паперами (акції, векселя).

Україна, спираючись на рекомендації міжнародних організацій, розробила власну законодавчу базу для боротьби з легалізацією злочинних доходів. Вона включає такі базові нормативні акти: Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від

28.11.2002 р. № 249-IV; постанова Національного банку України «Про здійснення банками фінансового моніторингу» від 14.05.2003 р. № 189; спільна Постанова Кабінету Міністрів України та Національного банку України «Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)» від 28.08.2001 р. № 1124; Постанова Правління Національного банку України «Про схвалення Методичних рекомендацій з питань розроблення банками України програм з метою протидії легалізації (відмиванню) грошей, отриманих злочинним шляхом» від 30.04.2001 р. № 164. Крім того, указом Президента України від 18 лютого 2002 року у складі Міністерства фінансів України було створено Державний департамент (комітет) фінансового моніторингу — урядовий орган державного управління, одним із завдань якого є участь у реалізації державної політики у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. У даний час Державний комітет фінансового моніторингу підпорядковується Кабінету міністрів України.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» до легалізації (відмивання) доходів відносяться дії, спрямовані на приховування чи маскуванню незаконного походження коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття, володіння або використання коштів або іншого майна, за умови усвідомлення особою, що вони були доходами.

Система фінансового моніторингу України є дворівневою і включає первинний та державний фінансовий моніторинг. До суб'єктів первинного фінансового моніторингу відносяться банки, а також страхові компанії, товарні та фондові біржі. Серед функцій банків, зокрема:

— проводити ідентифікацію особи, яка здійснює фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу відповідно до Закону [1], або відкриває рахунок (у тому числі депозитний), на підставі наданих в установленому порядку документів або за наявності підстав вважати, що інформація щодо ідентифікації особи потребує уточнення;

— забезпечувати виявлення і реєстрацію фінансових операцій, що відповідно до цього Закону підлягають фінансовому моніторингу;

— надавати Уповноваженому органу інформацію про фінансову операцію, що підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з моменту її реєстрації;

— надавати відповідно до законодавства додаткову інформацію на запит Уповноваженого органу, пов'язану з фінансовими операціями, що стали об'єктом фінансового моніторингу, зокрема ту, що становить банківську та комерційну таємницю, не пізніше, ніж протягом трьох робочих днів з моменту отримання запиту;

— вживати заходів щодо запобігання розголошенню (у тому числі особам, стосовно фінансових операцій яких проводиться перевірка) інформації, яка надається Уповноваженому органу, та іншої інформації з питань фінансового моніторингу (в тому числі про факт подання такої інформації).

Відповідно до нормативно-правових актів НБУ, банки України розробляють правила внутрішнього фінансового моніторингу та програми його проведення з метою протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Внутрішньобанківську систему запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, очолює відповідальний працівник банку, незалежний у своїй діяльності і підзвітний тільки керівнику банку. Він реєструє операції, які, відповідно до ст. 11 та 12 Закону України «Про протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» підпадають під ознаки фінансового моніторингу, а також приймає рішення про повідомлення Уповноваженого органу стосовно фінансових операцій, щодо яких існують мотивовані підозри, що вони можуть здійснюватися з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або що вони пов'язані із фінансуванням тероризму.

Загальноновизнаними «брудними» грошима серед усіх без винятку країн світу залишаються лише гроші, отримані від наркобізнесу, незаконної торгівлі зброєю і захоплення заручників. В Україні «відмивають» кошти, отримані в металургійній промисловості і сільському господарстві. Це два стовпи, два джерела «брудних» грошей [6]. За іншими оцінками, на сьогодні найбільшими каналами «відмивання» «брудних» грошей в Україні є паливно-енергетичний комплекс, фінансово-банківський сектор, ринок цінних паперів, агропромисловий комплекс, а також зовнішньоекономічна сфера.

На сьогоднішній день банківський бізнес — це бізнес з надання широкого спектра різноманітних банківських та інших фінансових послуг. Успішний сучасний банк — це велика, високопродуктивна, конкурентоспроможна фінансова установа з широким та гнучким асортиментом не тільки банківських, але й інших фінансових послуг, добре пристосованих до потреб різних груп клієнтів. У

центрі уваги такого банку перебувають проблеми корпоративного управління, освоєння нових і реструктуризації традиційних сфер діяльності, вдосконалення систем управління ризиками.

Проте, банки не є незалежними, одноосібними гравцями на світовому фінансовому ринку. Банківський бізнес, як і будь-який вид економічної діяльності, підпорядковується загальним законам ринку і потерпає від численних загроз та ризиків.

Ризик для репутації складає основну загрозу для банків, оскільки характер їхнього бізнесу вимагає підтримки довіри у вкладників, кредиторів. Ризик для репутації визначається як вірогідність того, що «недобра» слава про практику ділових відносин та співробітництво банку, незалежно від того, правда це чи ні, призведе до втрати віри в надійність установи.

Зміни свідчать про необхідність усвідомлення та дослідження нового виду ризику — ризику залучення банків до відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

Ризик залучення банку до відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, включає два основні компоненти:

- ризик проведення трансакцій, сумнівного характеру;
- ризик порушення вимог відповідного законодавства.

Як суб'єкт господарювання, банк наражається, передусім, на ризик проведення трансакцій сумнівного характеру. Зловмисники можуть унести банк в оману, скориставшись тим, що не завжди вдається встановити достовірність усіх документів, які є підставою для проведення операції, або наданої клієнтом інформації. Під виглядом законної операції злочинці можуть здійснювати трансакції, котрі фактично становлять одну зі складових схеми легалізації кримінальних доходів.

Проте за умов жорсткої конкуренції на ринку не виключено, що банк з метою отримання додаткових прибутків здійснюватиме операції сумнівного характеру, використовуючи так звані законодавчі «лазівки».

Водночас банк, котрий є об'єктом нагляду, наражається на ризик порушення певних вимог законодавства. Порушення нормативних вимог пов'язані не лише з обслуговуванням клієнтів, а й із організацією внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу чи його взаємодією з Державним комітетом фінансового моніторингу (уповноважений орган).

Отже, є всі підстави говорити про наявність у сучасній банківській діяльності такого виду ризику, як ризик використання послуг банків для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму.

Визначити міру впливу цього ризику можна розраховуючи систему показників, з використанням даних статистичної звітності, що подається до Національного банку України. Налагоджуючи відносини з клієнтом, банк може знизити ризик, використовуючи для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом чітку політику та процедури роботи з клієнтами. Зокрема важливо проводити опис типів клієнтів, які характеризуються вищим за звичайний ступенем ризиковості для банку. Розробляючи таку політику слід вивчити комплекс показників і загальний профіль клієнта, країну походження, соціальний статус або стосунки з органами влади, рахунки клієнта, ділову активність та інші фактори ризику.

Висновки

Кардинальна перебудова фінансової, зокрема банківської сфер відбувається на фоні зростання міжнародних фінансових ринків та урізноманітнення фінансових інструментів, що забезпечує банкам ширший доступ до грошових коштів, та розширення асортименту продуктів і послуг. Традиційна практика банківської справи по залученню депозитів та наданню кредитів, нині становить лише частину діяльності типового банку і нерідко є найменш прибутковою.

З ускладненням функціонування фінансової сфери змінюється й роль банку. Зокрема, розвиток економіко-правових відносин за останні роки призвів до появи такого напрямку в банківській діяльності, як фінансовий моніторинг. Для збереження підтримки доброї репутації банки запроваджують і постійно вдосконалюють механізми боротьби з відмиванням «брудних» коштів та фінансуванням тероризму.

Великою мірою це пов'язано з тим, що легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, набула глобального характеру. За оцінками експертів, загальний відплив капіталу з країн СНД становить близько 11—12 млрд дол. США щорічно. Частина з них — гроші українського походження. Щороку в світі вводиться у законний обіг від 150 до 500 млрд дол. США, здобутих злочинним шляхом. За підрахунками Міжнародного валютного фонду, річні прибутки злочинних організацій становлять майже 500 млрд дол. США, що приблизно становить 2 % всесвітнього валового продукту. Їх відмивання сприяє зростанню організованої злочинності та її проникненню в легальну економіку [4].

Із 12 червня 2003 року в Україні діє Закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом». Процедури боротьби з цим процесом виписані у Положенні «Про здійснення банками фінансового моніторингу», за-

твердженому постановою Правління Національного банку України від 14.05.2003 р. № 189. З метою впровадження до вітчизняного законодавства міжнародних норм та стандартів нагляду за діяльністю банківських установ, зокрема стосовно запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму, Національний банк вивчає, проводить порівняльний аналіз та узагальнює міжнародний досвід у цій справі.

Такі заходи підтверджують необхідність вивчення впливу нового виду ризику — ризику використання послуг банків для відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

Література

1. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 28 листопада 2002 року № 249 — IV, зі змінами і доповненнями.

2. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, затверджене постановою Правління НБУ від 14.05.2003 р. № 189, зі змінами, внесеними згідно з постановою Правління НБУ від 23.03.2006 р. № 104 // <http://www.rada.gov.ua>.

3. Базельський комітет банківського нагляду Рекомендації: Належне ставлення банків до клієнтів від 01.10.2001 // <http://zakon.nau.ua>

4. Електронний ресурс Державного комітету фінансового моніторингу України. — <http://www.sdfm.gov.ua>.

5. Типології легалізації (відмивання) доходів, одержаних в результаті здійснення фінансових операцій з неліквідними цінними паперами, затверджені наказом Держфінмоніторингу України від 20.12.2007, № 230 / Держ. комітет фінансового моніторингу України // http://www/sdfm.gov.ua/content/File/Site_docs/25/12/2007/Typologies.htm

6. *Барановський О.І.* Відмивання грошей: сутність та шляхи запобігання. — Харків: Форт, 2003. — 472 с.

7. *Дмитров С.О., Меренкова О.В., Левченко Л.Г., Медвідь Т.А.* Моделювання оцінки ризиків використання банків з метою легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму : Під заг. ред. Бережного О.М. — К., 2008. — 83 с.

8. *Бережний О.* Ризики використання банків з метою легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму в системі банківських ризиків // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 4 — С. 3—7.

9. *Дмитров С., Меренкова О., Шевченко Л.* Моделювання оцінки ризиків використання послуг банків з метою легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 1 — С. 54—59.

10. Швець Н., Ковч.Т. Місце банківського нагляду в національній системі боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 5 — С. 58—62.

11. Peter Reuter, Edwin M. Truman Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering. — 2004. — 243 p. — Режим доступу: http://www.iie.com/publications/chapters_preview/381.

Стаття надійшла до редакції 06.05.2010 р.

УДК 336.6

О. В. Нагорна,

асистент кафедри банківських інвестицій,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВ КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Досліджено сутність категорії «фінансові ресурси» та «фінансові ресурси комунального господарства» за допомогою вивчення та порівняння поглядів зарубіжних та вітчизняних економістів щодо визначення цих категорій, досліджено основні напрями формування та використання фінансових ресурсів комунальними підприємствами.

Ключові слова: ресурси, фінансові ресурси комунального господарства, джерела формування та використання фінансових ресурсів комунального господарства.

Исследовано сущность категории «финансовые ресурсы» и «финансовые ресурсы коммунального хозяйства» с помощью изучения и сравнения взглядов зарубежных и отечественных экономистов относительно определения этих категорий, исследовано основные направления формирования и использования финансовых ресурсов коммунальными предприятиями.

Ключевые слова: ресурсы, финансовые ресурсы коммунального хозяйства, источники формирования и использования финансовых ресурсов коммунального хозяйства.

The main point of the category «financial resources» and «financial resources of the communal services» was researched by means of examination and comparison the ideas of foreign economists and the economists of our country about definition of these categories. The main trends of forming and usage of financial resources by the utilities were also researched.

Keywords: resources, financial resources of the communal services, sources of forming and usage of financial resources of the communal services.